

Andrzej Sikorski*

Tkanina i sznurek na wczesnośredniowiecznym „placku” glinianym (polepie) z jamy (obiekt 2) w Bninie stan. 20, gm. Kórnik, woj. wielkopolskie

Abstract

Sikorski A. 2014. Fabric and string on an early medieval clay block (daub) from a pit (feature 2) in Bnin site 20, commune Kórnik, the Wielkopolskie Voivodeship. *Raport 9, 293-296*

The article presents the results of macro and micro analysis of textile imprints on a shapeless clay block originating from a feature dating back to the 2nd half of the 8th -1st half of the 9th century. Results of macro and micro analyses of textile imprints, e.g. on various types of clay goods are additional but an important element of research on textile industry, plaiting and a broadly understood ceramics in prehistory, the Middle Ages, the modern period and the contemporary times.

Keywords: Textile imprints, early Middle Ages, textile industry, plaiting

Wyniki analiz makro- i mikroskopowych odcisków tekstylnych, m.in. na różnego rodzaju wyrobach glinianych stanowią dodatkowy, acz ważny element badań nad włókiennictwem, plecionkarstwem i szeroko rozumianą ceramiką w pradziejach, średniowieczu, okresie nowożytnym i współczesności (Łaszczyńska 1966, 23-53; Wyrwińska, Wyrwiński 2005, 301; Chmielewski 2009, 224-240; Dębska *et al.* 2012; Podkańska 2012; Król *et al.* 2013, 105-111, ryc. 9). Próby identyfikacji negatywów, niezależnie od ich stanu zachowania, wypełniają lukę w grupie tzw. tkanin produkcyjnych (Krzyszowski, Sikorski 2010, 112-117), „uszczelniaczy” (ścian obiektów mieszkalnych, gospodarczych, pieców, pojemników ceramicznych) i/lub przypadkowo utrwalonych na wyrobach glinianych fragmentów ubioru lub fartucha, bądź „szmatek eksploatacyjnych” (por. Mogielnicka-Urban, Urban 2013, 508).

Analizowana próbka jest dobrym przykładem sięgania do jednostkowych elementów, zarejestrowanych *in situ* (przed myciem) lub podczas gabinetowego opracowywania mobiliów. Nie po raz pierwszy okazuje się bowiem, że również „nieforemne” placki (bryłki) gliniane są cennym elementem źródłowym do badań

nad włókiennictwem – w tym wypadku wczesnośredniowiecznym (2 poł. VIII-1 poł. IX w. – Pawlak *w tym tomie*).

■ WYPALONY „PLACEK” (POLEPA)

Wyniki makro- i mikroskopowych pomiarów odcisków tkaniny na nie najlepiej wypalonych bryłkach gliny lub polepy (Ryc. 1) pozwalają stwierdzić, że były to negatywy tkaniny wykonanej w splocie płóciennym 1/1, gatunku III? (tj. tkanina o gęstości osnowy do 15 nici na 1 cm, wątku do 12/cm – por. Kamińska, Nahlik 1958, 80), odcisniętej w wilgotniej glinie (przed kontaktem ze względnie wysoką temperaturą).

Zapewne był to spłaszczony placek gliniany (lub bryłka), z bardzo małą ilością piasku? i/lub drobnego żwirku (do 2 mm) – domieszka ta miała wpływ na twardość po wypale. Na zewnętrznej (lepiej spieczonej) powierzchni czytelny odcisk kawałka pofałdowanej szmaty z nieregularnymi zagłębieniami po sznurku (lub sznurkach). Szmatka widoczna jest również w zagłębieniach palcowych – odcisk wykonano zanim ktoś nie przeciągnął (lub przyłożył) tam sznurków (*sic!*). Placek słabo wypalony w warunkach utleniających

* Instytut Prahistorii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Collegium Historicum; ul. Św. Marcin 78, 61-809 Poznań, e-mail: ands@amu.edu.pl

Ryc. 1. Bnin stan. 20, gm. Kórnik, woj. wielkopolskie. „Placek” z negatywami tkaniny. Fot. O. Antowska-Gorączniak

Fig. 1. Bnin site 20, commune Kórnik, the Wielkopolskie Voivodeship. „Block” with negative of fabric. Photo O. Antowska-Gorączniak

(bez ograniczania dostępu powietrza); na powierzchni zewnętrznej o odcieniu czerwonawo-żółtym i szarym (5YR 6/6, 68 i 5/ – Munsell 1973); wewnątrz bardzo bladobrazowy i szary (10YR 7/3, 7/4 i 6/1); przełam 1-2 barwny, twardość 2–3° w skali Mohs’a.

Na obydwóch powierzchniach bryłki gliny („placka” lub polepy, o wymiarach 4,3 × 3,5 cm) zachowały się wyraźnie negatywy tekstylne. Wymiary próbki: 43 × 35 (powierzchnia zewnętrzna) i 40 × 24 mm (wewnętrzna). Budowa tkaniny: spłot płócienny 1/1, typ 1?, gatunek III?

Datowanie: 2 poł. VIII-1 poł. IX w.

Uwagi: obiekt 2; jama przy budynku.

Na wewnętrznej, słabo spieczonej powierzchni, wytartej (z nierównymi zagłębieniami), m. in. płytkie odciski tkaniny w splocie płóciennym 1/1, zagłębienia palcowe i ślady naciągniętych sznurków, niektóre rozkręcone? Budowa wyrobu: sznurek skręcany: S/2Z?

■ **TKANINA PŁÓCIENNA**

Nie wiadomo, z jakiego surowca przygotowano przędze. Ostre krawędzie negatywów stanowią jedną z przesłanek, że nitki te mogły być wykonane z „praktyczniejszego” w tym wypadku lnu? (wyroby z tego surowca są odporne na tarcie i rozciąganie, dobrze absorbują wilgoć). Nitki osnowy wątku skręcono jednokierunkowo w prawo (ZZ); układ włókien elementarnych stosunkowo dobrze skręconych w przędzy pod kątem 30-35° (Ryc. 1, Tabela 1).

W efekcie, pomimo zróżnicowania grubości przędzy (O: 0,7; W: 0,9 mm), tkający uzyskali wyrób gładki (o podobnie wyglądającym splocie z prawej i lewej strony przypuszczalnie zużytej szmatki). Tkaniny z przędzy ZZ znane były od VII/VIII w. (Santok) i przeważają w materiałach do końca X stulecia (Gdańsk – por. Maik 1988, 123, ryc. 79; Grupa 2012, 82); później korzystano z nitok różnokierunkowych w systemie O i W, gwarantujących bardziej zróżnicowaną fakturę - dla wełnianych, łatwiejszych potem do spłśniania (Pomorze, Opole – Maik 1988, 77; 1991, 80-82). Zasadniczo, od XIV-XV w. obserwujemy wzrost popularności tkanin robionych z przędzy skręcanej w prawo w osnowie i wątku ZZ (lub lewoskrętnych – SS - Maik 1997, 32, 33, ryc. 12).

■ **PODSUMOWANIE**

Na „placku” (polepie) odcisnął się skrawek grubego wyrobu w splocie płóciennym 1/1 (gatunek III?). Podobne „tkaniny wykopaliskowe”, ale i odciski rozpoznano, m.in. w zbiorach VII-VIII w. (Lutol Suchy, Markowice – Sikorski 2008a, 89, 90; 2008b, 376-379), IX-X w. (Wolin, Gdańsk), XIV-XV w. (Gdańsk, Elbląg, Wolin – Maik 1997, 31, 32) i nowożytno-współczesnych (Dębska *et al.* 2012, 142). Jednak należy pamiętać, że we wczesnym średniowieczu podstawowe znaczenie miały raczej spłoty skośne (Maik 1988, 128, 129, ryc. 80; 1991, 76-78). Najczęściej w materiałach rejestrowane były tkaniny grube (gatunku IV i III – Maik 1988, 62, 63; 1991, 79, 80), rzadziej cieńsze, bardziej delikatne (gatunku II i I: Opole – Maik 1991, 79, 80; Poznań – Sikorski 2006, 274).

Względnie dobrze zachowane odciski tkaniny mogą być pozostałością po: 1) opakowaniu tekstylnym, w którym przechowywano masę ceramiczną (schudzoną

Osnowa-wątek	Gęstość	Grubość przędzy (mm)	Skręt	Surowiec (mm)
Osnowa	16 nici/1 cm	0,65-0,82 śred. 0,7	Z kąt 30°	?
Wątek	12 nici/1 cm	0,82-1,1 śred. 0,9	Z kąt 35°	?

Tabela 1. Bnin stan. 20, gm. Kórnik, woj. wielkopolskie. Wyniki pomiarów odcisków tkaniny na „placku” glinianym. Oprac. A. Sikorski

Table 1. Bnin site 20, commune Kórnik, the Wielkopolskie Voivodeship. Measurement results of fabric imprints on a clay “block”. By A. Sikorski

Przędza-sznur	Grubość sznura (mm)	Skręt	Surowiec (mm)
Sznurek skręcany	1,5-1,8 śred. 1,6 1 element Z: 0,8	S/2Z? kął 45-50°	?

Tabela 2. Bnin stan. 20, gm. Kórnik, woj. wielkopolskie. Wyniki pomiarów odcisków cienkiego sznurka. Oprac. A. Sikorski

Table 2. Bnin site 20, commune Kórnik, the Wielkopolskie Voivodeship. Measurement results of a thin string. By A. Sikorski

domieszką mineralną?); 2) elemencie uszczelnienia pojemnika ceramicznego, konstrukcji drewnianej (domostwo – klepisko) lub ściany obiektu gospodarczego (Sikorski 2008c, 10); 3) śladzie po dociskaniu masy ceramicznej do matrycy za pomocą sznurków skręcanych (S/2Z?, o grubości 1,6 mm lub grubszych (Tabela 2); 4) przypadkowym odcisku tekstylnym (fartucha roboczego lub kawałka ubioru); 5) negatywem worka na „śmieci”?

Natomiast odciski sznurka skręconego w lewo z dwóch, odpowiednio cieńszych sznurków składowych skręconych w przeciwnym kierunku (S/2Z?), o grubości 1,6 mm, to raczej negatyw przypadkowy.

W tej sytuacji istotne byłoby podjęcie próby opracowania innych, bardziej trwałych, elementów związanych z szeroko rozumianym włókiennictwem w Bninie na stan. 20 i w najbliższym sąsiedztwie, gdyż ta dziedzina wytwórczości wymaga kontynuacji żmudnych badań szczególnie na poziomie źródłowym (Grupa 2012, 8-13, 190-252) i zwrócenia większej uwagi na czytelne makroskopowo, mniej lub bardziej regularne wklęsłości na powierzchni wyrobów glinianych (o ile nie zostały one starte na etapie mycia i metrykowania mobilów). Na koniec nasuwa się jeszcze jedno spostrzeżenie. Niewykluczone, że opisane odciski płócienne 1/1 (przędza ZZ) pochodzą z tkaniny lnianej, z natury odporniejszej na przetarcia, która dłużej niż wyrób wełniany, mogła być wykorzystywana przy różnych czynnościach gospodarczo-produkcyjnych.

Bibliografia

- Chmielewski T. J. 2009. *Po nitce do kłębka... O przędzalnictwie i tkactwie młodszej epoki kamienia w Europie Środkowej*. Warszawa.
- Dębska I., Poklewska-Kozielińska M., Sikorski A. 2012. Odciski tkanin na ceramice budowlanej i kaflach z badań przy ul. Posadzego 5. W: H. Kočka-Krenz (red.), *Poznań we wczesnym średniowieczu 7*. Poznań, 131-145.
- Grupa M. 2012. *Wełniane tekstylia pospólstwa i plebsu gdańskiego (XIV-XVII w.) i ich konserwacja*. Toruń.
- Kamińska J., Nahlik A. 1958. *Włókiennictwo gdańskie w X-XIII wieku*. Łódź.
- Król D., Pozichowski A., Rogoziński J., Rybicka M. 2013. Krótka informacja o wynikach badań przeprowadzonych w 2012 roku w Nowomalinie-Podobanka, rejon Ostrog. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego* 34, 103-118.
- Krzyszowski A. Sikorski A. 2010. Fragmenty tkanin ze Sługocinka (stan. 13). *Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne* 11, 111-124.
- Łaszczewska T. 1966. Pradzieje włókiennictwa. W: J. Kamińska, I. Turnau (red.), *Zarys historii włókiennictwa na ziemiach polskich do końca XVIII wieku*. Wrocław, 21-53.
- Maik J. 1988. *Wyroby włókiennicze na Pomorzu z okresu rzymskiego i ze średniowiecza*. Wrocław.
- Maik J. 1991. *Tekstylia wczesnośredniowieczne z wykopalisk w Opolu*. Warszawa.
- Maik J. 1997. *Sukiennictwo elbląskie w średniowieczu*. Łódź.
- Mogielnicka-Urban M., Urban J. 2013. „Naczynia sitowate” w kulturze łużyckiej – jednorodność nazewnictwa a zróżnicowanie formy. W: J. Kolendo, A. Mierzwiński, S. Moździoch, L. Żygadło (red.), *Z badań nad kulturą społeczeństw pradziejowych i wczesnośredniowiecznych. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Bogusławowi Gedidze, w osiemdziesiątą rocznicę Urodzin przez przyjaciół, kolegów i uczniów*. Wrocław, 501-525.
- Munsell A. H. 1973. *Munsell soil color charts*. Baltimore.
- Podkańska M. 2012. Odciski tekstylne na ceramice. W: M. Szymt (red.), *Wczesnobrązowa osada obronna w Bruszczewie. Badania 1964-1968. (=Bibliotheca Fontes Archaeologici Posnanienses 13)*, Poznań, 207-213.
- Sikorski A. 2006. Odciski tkaniny na glinianym tyglu odlanym z pracowni złotniczej na Ostrowie Tumskim w Poznaniu (stanowisko 9/10). W: M. Dworaczyk, A. M. Kowalska, S. Moździoch, M. Rębkowski (red.), *Świat Słowian wczesnego średniowiecza*. Szczecin, 273-276.
- Sikorski A. 2008a. Odciski tkanin na dnach naczyń. W: E. Pawlak, P. Pawlak (red.), *Osiedla wczesnośredniowieczne w Markowicach pod Poznaniem wraz z pozostałościami osadnictwa pradziejowego*. Poznań, 88-90.
- Sikorski A. 2008b. Odciski zszywanej tkaniny na wczesnośredniowiecznym dnie naczynia z Lutola Suchego pod Międzyrzeczem, W: B. Gruszka (red.), *ad Oderamfluvium. Księga dedykowana pamięci Edwarda Dąbrowskiego*. Zielona Góra, 375-382.

Sikorski A. 2008c. Tkanina na przepalonym „placku” glinianym z XV-wiecznego budynku w Międzyrzeczu, W: B. Mykietów, M. Tureczek (red.), *Ziemia Międzyrzecka. Studia z historii i kultury*. Międzyrzecz, 9-12.

Wyrwińska E., Wyrwiński J. 2005. XVII wieczne piece garncarskie ze Śmigła. *Fontes Archaeologici Posnanienses* 41, 299-315.

Summary

Andrzej Sikorski

Fabric and string on an early medieval clay block (daub) from a pit (feature 2) in Bnin site 20, commune Kórnik, the Wielkopolskie Voivodeship

On the clay block (daub) a part of a thick product with a linen weave 1/1 was imprinted (type III?). Similar “archaeological fabric”, but also imprints were observed, e.g. in the collections from the 7th-8th century (Lutol Suchy, Markowice), 9th-10th century (Wolin, Gdańsk), 14th-15th century (Gdańsk, Elbląg, Wolin) and modern-contemporary. However, it should be noted that in the early Middle Ages rather diagonal weave was of elementary importance. Most often in the materials thick fabric was recorded, less frequently thinner, more delicate. On

the contrary, string imprints S/2S?, thickness: 1.6 mm is probably an accidental negative.

In this situation it would be important to make an attempt to develop other, more permanent elements related to the widely understood textile industry in Bnin on site 20 and in the closest vicinity, since this field of production requires continuation of arduous research in particular the one at the source level and paying more attention to the macroscopically legible, more or less regular concavities on the surface of clay products (unless they were ground at the stage of washing and giving metrics to mobiles). At the end there is one more observation. It is possible that the described linen imprints come from linen, generally more resistant to wear, which longer than a wool product, could be used at various utility-production activities.

■